

Opgave 1 Het bestaan van God en het voortbestaan van religie

Aan het begin van een uitzending van het televisieprogramma Pauw & Witteman (oktober 2009) wordt de aanwezigen aan tafel gevraagd of ze geloven dat God bestaat. Er ontstaat een discussie waarin de presentatoren Jeroen Pauw en Paul Witteman verweten wordt zich arrogant en badinerend uit te laten ten aanzien van gelovigen.

Onder de genodigden aan tafel is schrijver Kluun, verantwoordelijk voor het essay van de maand van de spiritualiteit, dat verscheen onder de titel 'God is gek. De dictatuur van het atheïsme'. Het essay gaat uit van een onderzoek waaruit is gebleken dat slechts 14% van alle Nederlanders zegt absoluut níet in een God of hogere macht te geloven of zegt overtuigd atheïst te zijn.

In het essay gaat Kluun op zoek naar zijn persoonlijke antwoord op de vraag: "Hoe kun je als weldenkend mens geloven in God, de menselijke ziel of leven na de dood?"

In aanloop naar het schrijven van dit essay mailt Kluun Nederlandse opiniemakers, wetenschappers en filosofen met de vraag of God bestaat. Pauw en Witteman beantwoorden de vraag of God bestaat met een stellig 'Nee'. Zou de middeleeuwse aartsbisschop Anselmus van Canterbury in staat zijn geweest te reageren, dan zou hij de vraag of God bestaat met een stellig 'Ja' hebben beantwoord, wellicht inclusief bewijsvoering. Hoewel hij zou toegeven dat het mogelijk is dat dwazen het bestaan van God toch nog ontkennen.

3p 1 Hoe is het volgens Anselmus mogelijk dat Pauw en Witteman het bestaan van God ontkennen?

Maak in je antwoord duidelijk waarom God volgens Anselmus noodzakelijk in de werkelijkheid bestaat, en waarom dit alleen voor God geldt.

Voor zijn onderzoek klopt Kluun ook aan bij hoogleraar wijsbegeerte Herman Philipse en hoogleraar biofysica Cees Dekker. Beide hoogleraren voerden eind 2008 een polemiek in NRC Handelsblad over de stelling van toenmalig minister-president Balkenende dat geloof en wetenschap veel dichter bij elkaar staan dan wordt gedacht. In zowel geloof als wetenschap zou het volgens Balkenende om een zoektocht naar een waarheid gaan die we nooit helemaal te pakken krijgen, maar die er wel is.

Philipse huldigt het standpunt dat alleen de wetenschap de maat der dingen is. Hij reageert op de opvatting van Dekker dat er geen werkelijk conflict is tussen geloof en natuurwetenschap. Philipse schrijft:

tekst 1

Hoe is dit mogelijk? Waren er niet voortdurend conflicten, ontstaan door onderzoek van beroemdheden als Copernicus, Galileï en Darwin? Dekker heeft de oplossing. Indien er een conflict lijkt te zijn tussen een bijbeltekst en wetenschap, dan geloof ik dat we óf onze wetenschap [...] óf de Bijbel foutief interpreteren. Want een conflict tussen twee waarheden is onmogelijk. En in Dekkers ogen wijst het christendom de weg naar de waarheid.

bron: Herman Philipse: Alleen de wetenschap is de maat der dingen, NRC Handelsblad, 13 december 2008

- 3p 2 Leg uit met welk premodern standpunt dat van Philipse het meest overeenkomt, het standpunt van Thomas van Aquino, van Al Farabi of van Averroës? Leg ook uit met welk van deze drie premoderne standpunten dat van Dekker het meest overeen komt. Geef daarbij aan waarin premoderne debatten over de verhouding tussen wetenschappelijke kennis en religieuze waarheden verschillen van de moderne debatten.

Philipse vervolgt zijn betoog met de uitleg van wat volgens hem het verschil is tussen wetenschap en religie:

tekst 2

Wetenschappers proberen met zorg methoden van onderzoek te ontwikkelen die het verwerven van ware inzichten waarschijnlijk maken. Die methoden worden zelf ook weer onderzocht om ze te valideren. Soms blijken methoden onbetrouwbaar en dan worden de resultaten ervan met scepsis gezien. [...]

Lang geleden pretendeerden godsdiensten ook dat ze over goede onderzoeksmethoden beschikten. Religies poneren allerlei goden, geesten en demonen die lijken op menselijke personen. Daarom dachten gelovigen dat je het bestaan of de wil van goden kunt achterhalen door methoden geënt op intermenselijke communicatie. Je hoort bijvoorbeeld stemmen (openbaringen) of je vraagt in gebed aan een god zich te manifesteren en dat doet hij door een brandoffer te laten ontvlammen. [...]

Helaas is van al deze religieuze kenbronnen gebleken dat ze hoogst onbetrouwbaar zijn. Mensen kregen openbaringen met onderling onverenigbare inhoud. Schizofrenen of lijdens aan een psychotische stoornis horen niet-bestaande stemmen. Het is begrijpelijk dat die vroeger werden toegeschreven aan goden of demonen. Inmiddels weten we beter.

bron: Herman Philips: Alleen de wetenschap is de maat der dingen, NRC Handelsblad, 13 december 2008

Dekker op zijn beurt reageert door te stellen dat wetenschappelijk onderzoek nog nooit heeft aangetoond dat centrale christelijke geloofswaarheden onjuist zijn, en dat het onduidelijk is hoe zulk onderzoek dat zou kunnen doen. Dekker schrijft:

tekst 3

Philipse heeft gelijk dat godsdiensten een beroep doen op openbaringen en dat deze elkaar soms tegenspreken. Maar wat volgt hieruit? In ieder geval niet dat alle openbaringen onbetrouwbaar zijn. Als politici elkaar tegenspreken, volgt daar ook niet uit dat ze geen van allen gelijk hebben.

Kan de wetenschap openbaringen wegverklaren? Hoe zou de wetenschap bijvoorbeeld kunnen aantonen dat de bijbelschrijvers niet werkelijk door God geïnspireerd werden toen ze de bijbeltekst opschreven? Dit lijkt alleen mogelijk vanuit een a priori dat elke vermeende religieuze kenbron onbetrouwbaar is, maar dat is nu juist wat bewezen zou moeten worden. En als het zo evident was als Philipse suggereert, zouden er geen christelijke psychologen en neurologen zijn. De praktijk wijst echter het tegendeel uit.

bron: Cees Dekker en Rik Peels: Herman Philipse ziet spoken, NRC Handelsblad, 13 december 2008

- 5p 3 Welke bron van kennis vind jij betrouwbaarder, die waar Philipse zich op beroept of die waar Dekker aanspraak op maakt?
Betrek in je antwoord de vier bronnen waarop een beroep kan worden gedaan bij het verwerven van kennis.
Geef per bron aan hoe kritiek op de betrouwbaarheid ervan mogelijk is.

Nadat Philipse heeft geconcludeerd dat religieus geloof door de wetenschappelijke vooruitgang ongeloofwaardig is geworden, gaat hij in op het probleem van de interpretatie van religieuze teksten:

tekst 4

Dekker suggereert dat bij een conflict tussen openbaringstekst en wetenschappelijke resultaten wij een van beide opnieuw moeten interpreteren. Maar dit is onzin. De gelovige die meent dat de Bijbel slechts waarheden bevat, zal bijbelteksten herinterpreteren zodra ze weersproken worden door wetenschappelijke resultaten. Dit betoogde Galileï al in zijn beroemde brief aan groothertogin Christina van 1615. Cees Dekker beseft het vierhonderd jaar later.

bron: Herman Philipse: Alleen de wetenschap is de maat der dingen, NRC Handelsblad, 13 december 2008

In de loop van de geschiedenis zijn verschillende standpunten over de status van religieuze teksten en uitspraken ingenomen, waaronder de kritische positie van de filosoof Immanuel Kant.

Kant formuleerde risico's ten aanzien van het religieus geloof dat zou kunnen vervallen tot intolerant dogmatisme, en ten aanzien van het atheïsme dat zou kunnen leiden tot onrust die de maatschappelijke orde ondermijnt.

Op de eerder door schrijver Kluun gestelde vraag of God bestaat, zou Kant antwoorden dat de praktische rede niet zonder het idee van het bestaan van God kan. Uit de notie van het hoogste goed volgt volgens Kant immers het postulaat van het bestaan van God.

- 2p 4 Waarom kan de praktische rede volgens Kant niet zonder religie en de daarmee verbonden postulaten?

Leg je antwoord uit en geef aan hoe Kant argumenteert dat uit de notie van het hoogste goed het postulaat van het bestaan van God volgt.

Ten slotte gaat Philipse in zijn betoog in op het voormalig geloof van Dekker in de Intelligent Designtheorie. Deze theorie voert God aan als intelligent ontwerper en verantwoordelijke voor de schepping en de complexiteit van de natuur. Volgens Philipse heeft de wetenschap de hypothese van een intelligent ontwerp helemaal niet nodig:

tekst 5

Intussen heeft Dekker afscheid genomen van Intelligent Design. Hij beseft eindelijk dat er geen goede argumenten zijn voor de centrale stelling van deze pseudowetenschappelijke doctrine: dat bepaalde biologische structuren wetenschappelijk aantoonbaar door een Intelligent Ontwerp zijn geschapen.

bron: Herman Philipse: Alleen de wetenschap is de maat der dingen, NRC Handelsblad, 13 december 2008

Om wetenschap van pseudowetenschap te onderscheiden en religieuze uitspraken van het kennisdomein uit te sluiten, hanteerden de logisch empiristen het verificatiecriterium.

Dit criterium werd door anderen echter te streng bevonden, omdat daarmee ook wetenschappelijke wetten betekenisloos worden. In het verlengde hiervan had de Amerikaanse filosoof Willard Quine kritiek op wat hij noemde 'de twee dogma's van het empirisme', en volgens hem kunnen religieuze uitspraken wel degelijk een praktische rol spelen. Maar het is te betwijfelen of Quine ook positief zou hebben geantwoord op de vraag van Kluun of God bestaat.

- 3p 5 Leg uit of Quine het met Philipse en Dekker eens zou zijn dat het beter is de Intelligent Designtheorie te verlaten.

Geef daarbij aan welke rol religieuze uitspraken volgens Quine kunnen spelen en geef aan hoe deze rol te verklaren valt vanuit zijn holistische opvatting van betekenis.

In het essay 'God is gek' haalt Kluun ook de hedendaagse Canadese filosoof Charles Taylor aan. Hij citeert uit het interview, getiteld 'Religie gaat nooit weg', dat Taylor gaf aan de Volkskrant in 2009.

Taylor is naast filosoof praktiserend katholiek en ook hij keert zich tegen atheïsten die ervan overtuigd zijn dat wetenschap religie overbodig maakt. In het interview zegt Taylor dat religie altijd weer zal opduiken en dat er nieuwe vormen van religie zullen ontstaan waar we nu nog geen weet van hebben. Volgens Taylor geloven atheïsten dat modernisering onvermijdelijk tot secularisering leidt en dat godsdienst een constant, onveranderlijk verschijnsel is, terwijl ze voortdurend van karakter verandert. Vandaar dat de ontdekking dat God niet dood is volgens hem zo veel angst wekt: de seculiere mens is zijn zorgeloze toekomstbeeld kwijt.

De seculariseringsthese waarnaar Taylor hier verwijst, is afkomstig van Durkheim en Weber. Durkheim stelt dat religie zowel een speculatieve als een ceremoniële (rituele en bindende) functie heeft en dat deze functie gevaar loopt in de huidige samenleving.

- 4p **6** Ben jij het met Durkheim eens dat deze ceremoniële functie van religie gevaar loopt in de huidige samenleving?

Beargumenteer je antwoord en leg Durkheims opvatting uit.

Geef aan de hand van voorbeelden uit de huidige Nederlandse samenleving een argument vóór en een argument tégen deze opvatting van Durkheim.